

34. Еркештің Теміртау жырлары

Елуінші-сексенінші жылдар аралығында қазақ поэзиясында Теміртау тақырыбына қалам тербеген ақындардың ішінде шоқтығы биік көрінетіндердің бірі Еркеш Ибраһим (Ебікенов). Ақын өзінің «Теміртау аспаны» атты өлеңінде:

О, Теміртау,
Аспаның бұл көк бел ме,
Түгіндерің аруана боп кеткен бе?
Ақ бурадай көбік шашқан аспанда,
Ақ ботасын ертіп келген көктемде.

Неткен сенің ерек еді бітімің,
Ертегідей,
Өзің тұрсын,
Түтінің,
Өнің асқақ,
Үнің сенің басқаша,
Қалалардың ішіндегі, үкілім, –
деп құрыш қайнатқан қаланы өзгерлерден ала бөтен артық бағалап,
зор құрмет тұтады.

Еркеш ақын поэзия мен журналистиканы қатар ұстаған қаламгер. Ақын өзінің өмір жолында үш дүр

1975 жылдар аралығында республикалық «Социалистік Қазақстан» газетінің Көкшетау облысы бойынша меншікті тілшісі, ал 1975 жылдан өмірінің соңына дейін осы газеттің Қарағанды облысы бойынша меншікті тілшісі қызметтерін атқарды. Еркеш поэзия мен журналистиканы тең ұстады дедік. Шын мәнінде солайтын. Оның қаламынан өзі еңбек еткен өңірлердегі қайнаған еңбек пен қарапайым мамандық иелері туралы өрнекті очерктері мен мазмұнды мақалалары республикалық басылым бетінде үзбей жарияланып тұрды. Солай десек те Еркеш Ибраһим өзін қазақ поэзиясының ірі өкілдерінің бірі ретінде танытып, есімін тарихқа мәңгі қалдырып кеткен тұлға. Поэзиялық қуаты мақты, тегеуріні терең ақының 50-60 жылдары «Қарлығаш» (1958ж.), «Жас қанат» (1959ж.), «Көкшетау көріністері» (1961ж.), «Өмір өлмейді» (1963ж.) және басқа жыр жинақтары жарық көрді.

Журналист қызмет бабымен қазыналы Қарағанды өңіріне келгенде ақының екінші тынысы ашылғандай болады. Ол өзінің бір өлеңінде бұл өлкеге, қойны құт-береке, мол қазына, үсті қайнаған қызу еңбек, көмір қазып, болат ағызған алыштар мекенінен жырақ жүрген күндері үшін ұялатындығын, қайнаған өмір Қарағандыда екен, соны тапқаныма, сонымен қауышып, табысқаныма қуанамын дегенді айтады.

Теміртаудағы от ауыздықтап,
жалын құшқан жандарды көргенде ақын:

Жалынды көрдім,
Сызылған бейне қыздай бір,
Жалынды көрдім,
Сүп-суық жүзі мұздай бір.

Жалынды көрдім,
Ағымдағы жатқан ақ тасқын

Ерліктің асқақ жалауы,
Магниткам менің,
Жүрегің неткен от еді,
Ғашықпын саған
Жанымның сен боп қалауы, –
дейді.

Келесі бір өлеңінде:
Жалын,
Жалын,
Аймаладың жалындап.
Аңсарымдай
Өліп-өшіп жанымды ап.
Сен селмісің,
Мен селмін бе, Білмедім...
Сен де
Мен де

Барамыз ба ағындап, – деп, өзі де жалынға оранады, одан қуат алады, от пен жалынды ауыздықтай жүріп, ақын жүрек от-жалын болып лапылдайды, шойын селіндей болып тасқындайды, от пен жалын арқылы құрыштай қайнап, болаттай берік болып сомдалады.

Ақын: «Өлеңім мынау екпіндеп соққан желімен,

Теміртау оты, жалындап саған келіп ем.

Жалының жайнап, болатың қайнап жатуға

Кемдігің болса, кемісін толтыр менімен», деп өзінің бар болмыс-бітімін Теміртауға ұсынады, одан әрі: Дауыллаай өршіп үрлейін сенің шоғынды,

Аяма сол тек балқыған балдай шағынды.

Кемдігің болса, жырыммен толтыр жоғынды, – дейді.

Еркеш Ибраһим Теміртауды ондағы Магнитканы басты кейіпкерім деп таныды. Бұл туындылар кейін 1978 жылы жарық көрген «Теміртау толғауы» атты жыр кітабына енді.

Ақын Теміртауды бірлі-жарым өлеңіне ғана арқау етіп қойған жоқ, ол өзінің көгілдір Көкше өңірінде, қайтып қарағандықала айналған қалаға

рып,
Сақылдап тұрған жоқ па өмір палуан, – деп жауап берген аға Теміртаудың алғашқы қазығы қағылған шақтан бастап өңгімесін өрбітеді.

Бастадық Теміртауды –
Ақ шағырдан,
Қалалық ірге тасын тас тақырдан.

Жауыртау – Теміртауға айналғанша,
Вахтада қарт та тұрған,
Жас та тұрған.

Мен айтсам:
Теміртауым алып десем.
Ал оны
Алып еткен –
Халық десем.

«Көптің күші – көл» деген рас, інім

Жанары сол көптердің –
Жарық көшем...

Ақын сұрайды: «Аға достарыңыз кім?» – деп. Алтынбек аға ұлы достық, достар туралы салиқалы ой айтады. Сөз арасында, ақынға:

Арғын мен жеке жырла Төлегенді,

Сөз қозғау бастық жайлы керек енді.

Еңбекқор сонау біздің Нұрсұлтандай,

Көргем жоқ бұл өңірде ерен ерді, – деп алдағы жыр-дастандарды кімге арнау қажеттігі жайында ақыл қосады.

Сөз сонында тағы да: «Мен сұрадым: Бақыттысыз ба? – дедім» дейді ақын.

– Сен соны сұра деді, – оттан ана, Алауда лапылдаған тот бола ма? Алауда лапылдаған тот болмаса, Ағанның жүрегінде дақ бола ма?

Алтекем, алтын аға, алау аға,
Тағы да ақ жалынға кіре берді

Ақын ағаның өмір жолына үнілер болсақ, ол 1955 жылы Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика бөлімшесін бітірген соң өзінің еңбек қадамын Көкшетау облыстық газетінде мәдениет және өнер бөлімінің меңгерушілігінен бастағанын көреміз. Газеттің қарапайым жұмысына төселместен бірден бөлім меңгерушілігі ұстауына, Еркештің Алматыда оқып жүрген студенттік жылдарының өзінде тырнақалды өлең-жырларымен оқырман қауымға біршама танылып қалғандығы, әрі сол кезде облыстық басылымдарда жоғары арнаулы білімді мамандардың қат болуы ықпал етсе керек. Ақын кейін өз естеліктерінің бірінде жоғары оқу орнын тәмамдаған жылы оған Алматының белгілі баспаларында қалсаң қайтеді, мәдени орталықтан шеткері кетіп бойындағы талантыңды, поэзияға деген сүйіспеншілігіңді жоғалтып аларсың, деп қамқор қолын ұсынған ағаларының да болғандығын, алайда өзінің бұла күші бойында тұрғанда, қайнаған қызу еңбектің бел ортасында болып, өмірдің өзінен шыңдалам, деген ойын уәж етіп алға тартып, сол кездегі жаңадан көтеріліп жатқан тың өңіріне аттанғанын айтады. Солтүстік өңірдегі бірқатар облыс сол жылдардың саясатымен жабылып, өлке құрылғанда Еркеш өлкелік «Тың өлкесі» газетінің меншікті тілшісі, бұдан соң 1963-

Лапылдап жатқан ақ тасқын.
Жалынды жұттым,
Тасқынды жұтқан құздай бір.

Жалындап тұрып,
Жалынға тура қарадым,
Жалыннан гөрі

Жалындап тұрды жанарым,-деп тебіренеді. Ақынды тек Теміртаудың от-жалыны ғана қызықтырып қоймады, оның тау-тасы, өзен-суы да өзінің қызықты тарихымен, аңыз ізімен өрнектеліп, Теміртау іргесіндегі шоқының неліктен осылай аталғанына қиял көзімен, ақындық көзқараспен жауап береді. Оны ұлттық үрдістің, өмірдің өзінен туындаған атау екендігін айтады.

Сол төбе атаған – «Жауыртау» деп,
Жетуге мыхнаты мол, ауыр тау деп.

Жайнаған бүгін жердің жұлдызы боп,
Балқыған болат селі – Теміртау боп.

Ақын Теміртауды, Магнитканы тек сырттай қызықтаушы ғана емес, ол өзін де осы от-жалынды ауыздықтаған қаланың бір мүшесі санайды, оны өзінің жанымен қабылдап, төнімен түйсінетіндігін танытады. Магниткамды мақтанады, мерейленеді. Оның мәртебесінің артуын, өзінің мерейі санайды.

Магниткам менің,
Жалынның уыз алауы,
Магниткам менің,

ын-қарағайлыөлкеде айналып қалғаның айтып, енді міне жол ортаға жеткенденағыз еңбектің қызған ордасын көріп танығанын, Қарағанды шахтерлері мен Теміртау болатшыларының қажыр-қайраты еңбегіне төңті екенінбар дауысымен айтты. Теміртау тақырыбына үнемі қайта айналып соғып отырды. Өзін бейнебір шахтердей, металлургтей сезінді.

Еркештің Теміртау жырларының ішінде әлбетте шоқтығы биік шығармасы «Аңыз аға» дастан-диалогы деуіміз керек. Оған кезінде қазақ поэзиясындағысоны үрдіспен жазылған, қуаты күшті, бірегей туынды деген баға да берілген. Ақынның осы дастаны оқуға жеңіл, әрі оқырманды баурап алады.

Бұл ағам-
Ғасыр үшін алтын адам.

Бұл ағам – құрыш қолды Алтын ағам.

Алтынбек, Алтынбек ше...

Дәрібаев,

Алтын жұлдыз төсінде жарқыраған.

Ақын бұдан соң өдеттегі сұрлеуге түсіп Алтекеннің өмір соқпағын шырылап кетпейді. Ақын Алтынбек ағасына сауал қояды.

Алдымен жастық шақ туралы сұрайды. Бұдан соң «Аға, сіз бақыттысыз ба?», деп сауал тастайды.

– Сен оны сұра мына Теміртаудан,
Иітіп руданы,
Темір сауған,
Шойынды шар болатқа айналды-

Тағы да ақ жалынға кіре берді,
Жалыннан жаратылған сонау аға.

Ақын дастан-диалогы осылай аяқталады.

Көз алдыңызға от-жалын оранған қайратты металлургтердің бейнесі келеді.

Осы жолдардытағы бір мәрте қайталап оқығаныңда өткен ғасырда өмір сүрген қазақ поэзиясының ірі өкілдерінің бірі Еркеш Ибраһимның Теміртауды, оның арғы-бергі тарихын, қалыптасу кезеңін, металлургтердің бейнесін, олардың жан дүниесін, арман мақсатын өлеңмен өрнектеп, Теміртау шежіресін жырмен сомдаған ақын екендігіне тағы көз жеткізесің.

Ермағамбет ЛҰҚПАН
Аманжол АҚЫН

Хабарландыру

«Теміртау қаласының жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімі» ММ Қазақстан Республикасы Президентінің 2005 жылдың 3 мамырындағы «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексі туралы» №1567 Жарлығына сай сенім телефонының нөмірін хабарлайды:
91-73-14.